

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Esiselvitysprojekti

Kuvataide- ja musiikkiala

hyvinvointipalveluiden tuottajina

Loppuraportti 29.8.2011

Projektiryhmä:

Petra Havu, Suomen Taiteilijaseura ry

Riikka Talvitie, Suomen Säveltäjät ry

Päivi Rajakari, Suomen Taiteilijaseura ry

Tomi Kuusimäki, Satakunnan ammattikorkeakoulu

Sisällys

1	Tavoitteet ja lähtökohdat	3
2	Hankkeiden tarkastelu	4
2.1	Innovatiivisuus toimintamalleissa	4
2.2	Innovatiivisuus palvelutuotannossa	6
2.3	Jatkuvuus	7
2.4	Monistettavuus	8
2.5	Kenelle hankkeet kohdentuvat?	9
3	Kohderyhmälähtöinen tarkastelu	10
3.1	Vanhustyö	10
3.2	Lapset ja nuoret	11
3.3	Erityisryhmät.....	12
3.4	Monikulttuurisuus	12
3.5	Työhyvinvointi.....	13
3.6	Katvealueet.....	13
4	Hyvinvointipalvelujen välitys- ja yritystoiminnan kehittäminen	14
5	Alakohtainen tarkastelu	14
5.1	Kuvataideala.....	14
5.2	Musiikkiala.....	15
6	Esiselvityksen johtopäätökset.....	16
	LIITE:.....	Hankeluettelo

1 Tavoitteet ja lähtökohdat

Suomen Taiteilijaseura toteutti yhteistyössä Suomen Säveltäjien ja Satakunnan ammatikorkeakoulun kanssa keväällä 2011 esiselvitysprojektin, jossa analysoitiin toteutettuja tai meneillään olevia kuvataide- ja musiikkialan hyvinvointipalveluhankkeita. Esiselvityksessä koottiin aineistoa siitä, millaisia hyvinvointipalveluita on tuotettu, nostettiin esiin innovatiivisia ideoita ja pohdittiin, voisiko niitä jatkojalostaa eteenpäin. Lisäksi esiselvityksen avulla pyrittiin kartoittamaan alueita, joihin palvelutoimintaa on mahdollisesti kohdistunut vähemmän.

Esiselvityksessä tutustuttiin pääosin EU:n tuella (ESR, EAKR) toteutettuihin musiikki- ja kuvataidealan hankkeisiin, joiden lisäksi tarkastettiin yksittäisiä innovatiivisia ja hyvinvointia edistäneitä projekteja ja toimintamalleja. Selvityksessä perehdyttiin muun muassa seuraaviin hankkeisiin: *Taika, Hymykuopat, Voimaa Taiteesta, Kulttuurisilta, Hyvän elämän palveluita kolmannelta sektorilta, Kulttuurikaari, Avara museo, Mielen Muutos, Muistaaksesi laulan, SARKA, Skapande Skola, Vimmart: yhdenvertaisen taiteen oppilaitos, Myrsky, Active Art ja ART360.*

Kulttuurin ja hyvinvoinnin rajapinnalla on usein kyse uudenlaisen, yhteiskunnan rakenteisiin vakiintumattoman toiminnan luomisesta, johon liittyy paljon avoimia kysymyksiä: Kenelle hyvinvointipalveluita tulisi tuottaa? Millaiset valmiudet taiteilijoilla on hyvinvointipalveluiden toteuttamiseen? Mikä on kuntien rooli palveluiden ostajina? Millaista yritystoimintaa on olemassa tai tarvittaisiin? Millaista koulutus- tai kehitystoimintaa tarvittaisiin?

Mikään yksittäinen hanke ei ole toistaiseksi kyennyt vastaamaan edellä mainittuihin kysymyksiin. Kokonaiskuvan saamiseksi kulttuurin ja hyvinvointipalveluiden yhteistointikentästä tuleekin tarkastella useita erityyppisiä ja erilaisista lähtökohdista toteutettuja hankkeita.

2 Hankkeiden tarkastelu

Kulttuurialan hyvinvointipalvelutoiminnasta valittiin lähempään tarkasteluun kuusi kuvataide- ja musiikkialan kannalta keskeistä hanketta/hankekokonaisuutta. Hankkeista kerättiin tietoa sekä niiden tuottaman kirjallisen aineiston perusteella että haastatteluin.

Tarkastelussa kiinnitettiin erityistä huomiota innovatiivisuuteen, hankkeen aikana säätyetun toiminnan jatkuvuuteen ja mahdollisuuksiin hyödyntää palveluntuotantomallia toisaalla eli idean monistettavuuteen. Lisäksi analysoitiin, minkälaisia toimintamalleja hyvinvointipalveluhankkeiden avulla on saatu aikaan. Tarkastellut hankkeet olivat EU-rahoituksella toteutetut *Kulttuurisilta*, *TAIKA*, *SARKA*, *Hyvän elämän palveluita kolmannelta sektorilta* ja *Hymykuopat* sekä Suomen Kulttuurirahaston rahoittama *Myrsky-hanke*.

Kattava luettelo kaikista tarkastelluista hankkeista (n. 120 kpl) on tämän selvityksen liitteenä. Liitteessä hankkeet on järjestelty kohderyhmittäin.

2.1 Innovatiivisuus toimintamalleissa

Kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdistämisessä tarvitaan uusia toimintamalleja ja vanhojen uudelleenjärjestelyitä. Innovatiivisuus kuvataide- ja musiikkialan hyvinvointipalveluja tuottaessa liittyykin usein palvelun tarjoajan ja asiakkaan toistensa löytämiseen ja molempien intressien kohtaamiseen. Asiakkaan kanssa tapahtuvat työ on jo sinänsä luovaa ja se koetaan palkitsevana. Innovatiivisia keinoja tarvittaisiin näin nimenomaan toiminnan organisoitumiseen ja erilaisten yhteistyömallien luomiseen.

Hyvä esimerkki innovatiivisesta ja kunnianhimoisesta musiikkialan hyvinvointipalvelutoiminnasta on Metropolia ammattikorkeakoulun toteuttama hanke *Kulttuurisilta – osallistava kulttuurikasvatus pääkaupunkiseudun palvelutuotannossa*, jossa oppilaitos ja sen antama koulutus kytkeytyy laajemmin ja suuremmin kunnan palvelurakenteeseen ja hyödyntää molempia osapuolia. Hankkeen lähtökohtana oli tukea taide- ja kulttuuritoimintaa, joka ehkäisee eriarvoisuuden lisääntymistä. Hanke pyrki tavoittamaan erityisesti sellaisia kaupunkilaisia, jotka jäävät kulttuuri- ja taidekokemusten katvealueelle. Hankkeen aikana kerättiin tietoa ja luotiin hyviä käytänteitä siitä, miten erityisryhmät tavoitetaan ja

heille suunnattua kulttuuritoimintaa järjestetään. Lisäksi tarkoituksena oli kehittää Metropolia Ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelmaa laaja-alaisemmaksi ja työelämälähtöisemmäksi. Hanke on herättänyt keskustelua niin Metropolia ammattikorkeakoulun sisällä kuin musiikkialalla laajemminkin siitä, minkälaisiin työtehtäviin musii-kin ammattilaisia tulevaisuudessa koulutetaan.

Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian toteuttaman hankkeen nimi *TAIKA – Taide kohtaamisalustana sektorirajat ylittävälle kulttuurisille innovaatioille* – viittaa jo uusien toimintatapojen ja palvelukonseptien kehittämiseen. Projektin päätavoitteena oli tuottaa tietoa taidelähtöisten menetelmien käytöstä työyhteisöissä, mallintaa näitä prosesseja ja kehittää taidelähtöisten menetelmien käyttöä edistävää ohjaus- ja mentorointijärjestelmää. Hankkeen loppuraportissa todetaan, että hankkeen pitkäkestoiset pilotit, jotka toteutettiin sosiaali- ja terveystalalla, onnistuivat hyvin, ja tulokset olivat positiivisia. Hankkeen pyrkimys viedä taidelähtöisiä menetelmiä muille työelämän sektoreille ei kuitenkaan toteutunut tavoitteiden mukaisesti.

Salon kaupungin kulttuuritoimen toteuttamaa *Hymykuopat – hyvinvointipalveluiden monialaiset yhteistuotannot* -hanketta edelsi esiselvitysprojekti (S10691), jonka päämääränä oli kartoittaa viiden kunnan (Salo, Turku, Jyväskylä, Kouvola ja Oulu-Eteläinen kuntarypäs) alueelta löytyviä hyvinvointitarpeita ja näiden tarpeiden täyttämiseen soveltuvia kulttuuriyhdistyksiä, jotka sitoutuisivat palveluiden kehittämistyöhön projektin ajaksi. Kartoitus tähtäsi tarpeiden ja osaamisen törmäyttämiseen ja sitä kautta syntyvien innovaatioaihioiden syntymiseen. Hankehakemus koostuu neljästä tuoteideasta, joita oli kehitetty monialaisena yhteistyönä ja joita pilotoidaan varsinaisen hankkeen yhteydessä. Hankkeen tarkoituksena on tuottaa ensisijaisesti uusia menetelmiä ja osaamista kulttuurialan yhdistyksille.

Jos innovatiivisuutta tarkastellaan puhtaasti luovan talouden ja yrittäjyyden näkökulmasta, etsitään sellaisia yritysideoita, joiden pohjalta kulttuuri- tai hyvinvointialan ammattilaiset tai muut tahot voisivat synnyttää hyvinvointipalveluihin keskittynyttä yritystoimintaa. Hyvinvoinnin alalla toteutetut hankkeet kuitenkin osoittavat, että yksityisen sektorin lisäksi on tarvittu yhteistyötä, jonka tulosta ei aina voi mitata liiketaloudellisin

keinoin. Kolmannen sektorin toimijat ovat olleet keskeisessä roolissa palvelujen tarjoajina, ja toiminnan ylläpitämiseksi on tarvittu yhteiskunnan ja kuntien tukea.

2.2 Innovatiivisuus palvelutuotannossa

Kun taiteilija kohtaa hyvinvointialan, ollaan hyvin uudentilanteessa. Taiteilijoiden koulutus ei suoranaisesti anna työkaluja hyvinvointipalvelun suunnitteluun ja läpiviemiseen. Vastaavasti hoitoalalla tarvitaan tietoa ja myönteistä asennetta taiteen tuomiseksi mukaan arjen rutiineihin. Lähemmin tarkastelluista kuudesta hankkeesta kolmessa yksi tärkeimmistä tavoitteista oli moniammatillisten työryhmien luominen tai moniammatillisen osaamisen yhdistäminen.

Hymykuopat-hankkeen lähtökohtana on neljä tuoteideaa, jotka oli kehitetty monialaisena: kulttuuri- ja nuorisotyön, sosiaali- ja terveyssektorin sekä erityiskasvatuksen, yhteistyönä.

TAIKA-hankkeessa taiteelle on haettu soveltavaa käyttöä työyhteisöissä. Taiteellista toimintaa on tarkasteltu tilana, jossa moniammatillisen työyhteisön jäsenet voivat kohdata toisensa ilman työrooleja, mikä avaa mahdollisuuksia uudentilanteille näkökulmille ja keskusteluyhteisöille. *TAIKA* -hankkeessa tarkasteltiin myös sitä, miten eri taidealoilla menetelmät ja käytännön toimintamuodot eroavat toisistaan.

Kulttuurisilta-hankkeessa musiikkipedagogien koulutusta on kehitetty kiinteässä vuoropuhelussa pääkaupunkiseudun kulttuuri- ja taidelaitosten kanssa. Moniammatillisten työryhmien avulla on pyritty laajentamaan muusikkouden ja musiikkikasvatuksen käsitettä erilaisissa ympäristöissä, erilaisten ihmisten kanssa. Metropolian ammattikorkeakoulun kulttuuri- ja luovan alan johtaja Tuula Ranta-Meyer asettaa musiikin ammattilaisten koulutukselle suuren tulevaisuuden haasteen toteamalla *Kulttuurisilta*-hankkeen tavoitteista: “Taidekohtaamisia voidaan tuottaa ihmisten parissa, päiväkodeissa, hoitolaitoksissa tai työelämässä, lopulta vain vankkaan ja koko ajan uudistuvaan taiteelliseen ja pedagogiseen ammattitaitoon nojautuen. Moniammatillisiin tiimeihin tulisivin kuulua kulttuurialan korkeakoulutuksen saaneita aina silloin, kun yhteiskunta haluaa hyvinvointipalveluihin jatkuvuutta ja vaikuttavuutta.” (Soivia kohtaamisia, Metropolia Ammatti-

korkeakoulu, 2010).

2.3 Jatkuvuus

Tarkastelun kohteena oli pääosin EU-rahoitteisia hankkeita, joiden yksi tärkeimmistä arviointikriteereistä on jatkuvuus. Hankkeiden loppuraportissa pyydetään kuvamaan sitä, mitä pysyvää on saatu aikaan ja millaisia suunnitelmia on tehty tulosten hyödyntämiseksi. Hankkeiden loppuarvioinneissa toteuttajat ovat usein todenneet EU-ohjelmien sisältämän hallinnollisen työn sekä projektien lyhytkestoisuuden vaikeuttavan huomattavasti tulosten juurruttamista ympäristöön.

Hankkeissa saatu kokemus on osoittanut, että jatkuvuuden saavuttaminen vaatii mukana olevien organisaatioiden ja yhdistysten sitoutumista sekä projektin tavoitteiden nostamista myös toimijoiden sisäisiksi strategisiksi päämääriksi. Koska jatkuvuuden aikaansaaminen edellyttää tarvetta, joka tulisi kartoittaa jo ennen projektisuunnitelman laatimista, on useiden hankkeiden puitteissa tehty laajamittaista perustyötä alan eri toimijoiden kartoittamiseksi ja verkottumiseksi, eri kohderyhmien tavoittamiseksi sekä koulutukseen liittyvien puutteiden analysoimiseksi.

Hyvä esimerkki tällaisesta perustyöstä on *Hyvän elämän palveluita kolmannelta sektorilta 2008-2010* -hanke, joka pureutui merkittävään haasteeseen aktivoida syrjäseudun asukkaiden harraste- ja kulttuurielämää. Paikalliset tai alueelliset yhdistykset kartoittivat yhteistyössä kunnan kanssa tarpeita palveluille, joiden kohderyhmiksi valikoitui lapsia, nuoria, ikääntyneitä, perheitä ja muistihäiriöisiä. Sen lisäksi, että hankkeen tarkoitus oli tarjota laadukkaita hyvinvointipalveluita valituille kohderyhmille, se pyrki työllistämään nuoriso- ja kulttuurialan ammattiosaajia ja antamaan heille tukea palveluiden ideoinnissa, suunnittelussa ja toteutuksessa.

Projekti tuotti arvokasta tietoa siitä, miten pienten toimijoiden on mahdollista kehittää ammattitaitoaan kolmannen sektorin hyvinvointipalvelujen tarjoajina. Lisäksi piloteista on jäänyt useita hyviksi käytänteiksi osoittautuneita kokonaisuuksia elämään. Osa toiminnoista jatkuu taiteen perusopetuksena yhdessä kunnan kanssa, osa jatkuu koulutoimen kanssa toteutettavina kerhoina tai kunnan/kaupungin tukemana kerhotoimintana,

osa toteutetaan yhdistysten perustoimintana, jota kunta myös tukee sekä osa jatkuu yhteistyössä yhteistyökumppaneina toimivien yhdistysten kanssa.

SARKA-hankkeen tavoitteena oli maakunnallisen luovan elinkeinon ja yritystoiminnan kehittäminen, verkoston luominen sekä erityisesti osaamisen parantaminen Pohjois-Savossa. Projektin lähtökohta oli myös etsiä ennakoiden ratkaisuja heikentyvän kuntatalouden ja taiteen sekä kulttuurin saavutettavuuden problematiikkaan. Hanke ei kohdistunut suoraan hyvinvointipalvelujen kehittämiseen, vaan laajemmin kulttuuriyrittäjyyteen. Hankkeella oli suoria työllistäviä vaikutuksia. Sen tuloksena ja myötävaikutuksella kehitettiin useita eri palveluja ja tuotteita hyvinvointi-, matkailu-, yritys- ja kuntasektorin käyttöön. Hankkeen myötävaikutuksella syntyneiden tuotteiden ja palveluiden, kuten työhyvinvointipalveluiden, hyödyntäminen jäi kunkin toimijan (taiteilijan, yhdistyksen, organisaation, yrittäjän) itsensä vastuulle.

2.4 Monistettavuus

Hankkeiden monistettavuutta tulee tarkastella kahdella tasolla, toisaalta hankkeen rakenteen ja toisaalta sisällöisten ideoiden ja toimintatapojen monistettavuutena. Yksittäisiä ideoita ja toimintamalleja on kokeiltu paljon ja ne ovat usein sellaisinaan monistettavissa.

SARKA-hanke kirkasti luovan elinkeinon käsitettä Pohjois-Savossa ja hankkeen tärkein arvo oli juuri toimintojen juurruttamisessa paikallisille toimijoille. Sinänsä hankkeen toiminnot ovat varmasti monistettavissa muihin Suomen maakuntiin, mutta itse työ täytyy tehdä kullakin alueella uudestaan. Kunkin alueen on löydettävä omat toimijansa, kohderyhmänsä ja yhteistyöverkostonsa.

Kulttuurisilta-hankkeessa onnistuttiin luomaan pysyviä käytänteitä, jotka jatkuvat projektin päättymisen jälkeen. Tämä selittynee ainakin osaksi sillä, että suurin osa *Kulttuurisilta*-hankkeen osatoteuttajista oli vakiintuneita taidealan organisaatioita. Mukana olleissa organisaatioissa on myös ymmärretty ja sisäistetty pedagogisen työn merkitys ja sitä pidetään tärkeänä taiteellisen toiminnan ohella. Useissa EU-hankkeissa kehitystyö kohdentuu Suomen maakuntiin ja syrjäseuduille. *Kulttuurisilta*-hankkeen tavoite oli sen si-

jaan selkeästi pääkaupunkiseudun rakenteiden kehittämisessä, mikä asettaa hankkeelle hyvin poikkeavat raamit. Hanke ei sellaisenaan varmasti ole monistettavissa muihin Suomen kehityskeskukseen, vaikka monet hyvät käytänteet siirtyisivätkin.

2.5 Kenelle hankkeet kohdentuvat?

EU-rahoitteiset hankkeet ovat sidottu kunkin ohjelman ja toimintalinjan tavoitteisiin. ESR- ja EAKR -projektien avulla pyritään ensisijaisesti vaikuttamaan toimintaa organisoiviin rakenteisiin ja suuntaamaan yhteiskunnan resursseja haluttujen päämäärien mukaisesti. Yksityisellä rahoituksella toteutetuissa erikokoisissa hankkeissa toimintasuunnitelman luominen on selvästi vapaamuotoisempaa. Kun verrataan EU-rahoituksella ja yksityisellä rahoituksella toteutettuja hankkeita toisiinsa, selkeä ero on projektin kohderyhmän asettamisessa.

Myrsky oli Suomen Kulttuurirahaston valtakunnallinen suurhanke, joka alkoi keväällä 2008 ja päättyi Suomen Kulttuurirahaston osalta kolmen vuoden jälkeen keväällä 2011. Hanke on nyt siirtynyt osaksi Suomen lasten ja nuorten säätiön toimintaa. *Myrsky* -hanke nostaa esiin tärkeän kohderyhmän, 13–17-vuotiaat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Projektin avulla on haluttu erityisesti tavoittaa nuoria, joilla on tai joiden lähipiirissä on päihde- tai mielenterveysongelmia, väkivaltaisuutta tai rikollisuutta. Lisäksi hankkeeseen on liittynyt laaja tutkimusosuus, jota on koordinoitunut Nuorisotutkimusverkosto. Hanke on tavoittanut yli 14 000 nuorta ja sen rahoitus on kaikkiaan ollut lähes 5 miljoonaa euroa. Näin huomattavan panostuksen seurauksia ja toiminnan jatkuvuutta on mahdotonta mitata lyhyellä aikavälillä. Tutkimuksesta käy kuitenkin ilmi, että nuorten tyytyväisyys hankkeeseen on ollut erittäin suurta.

Tarkasteltujen EU-hankkeiden kohderyhmät ovat ensisijaisesti kulttuurin ammattilaisia, luovien alojen ammatinharjoittajia, yhdistysten ja kuntien työntekijöitä, sosiaali- ja terveysalan työyhteisöjä jne. Vasta toissijaisina kohderyhminä tulevat hyvinvointipalveluita tarvitsevat asiakkaat. *Myrsky*-hanke on näin ollen erittäin ainutlaatuinen kädenojennus suomalaisille nuorille ja ehkä siksi se onkin saanut osakseen näkyvyyttä myös julkisuudessa.

3 Kohderyhmälähtöinen tarkastelu

Tuotettuja hyvinvointipalveluita haluttiin tarkastella myös kohderyhmittäin, jotta palvelutarjonnan painottuminen, erityisryhmäkohtaiset innovaatiot ja toimintamallit sekä mahdolliset katvealueet tulisivat esiin.

Hyvinvointipalvelujen asiakkaat voidaan jakaa kohderyhmiin: vanhukset, lapset, nuoret, erityisryhmät (esim. vammaiset, erityislapset, omaishoitajat, mielenterveyskuntoutujat, vangit, turvapaikanhakijat) ja maahanmuuttajat (monikulttuurisuus). Näiden lisäksi oman kokonaisuuden muodostavat työyhteisöjen hyvinvointipalvelut.

3.1 Vanhustyö

Esiselvityksessä kävi ilmi, että hyvinvointipalveluita on tuotettu erityisesti vanhuksille. Sosiaali- ja terveysalalla hyvinvointipalvelut ovat keskittyneet kuntien hyödyntämiin, välittämiin tai organisoimiin virkistyspalveluihin. Koska ikääntyvien ihmisten määrä kasvaa voimakkaasti, kunnat ovat aktiivisesti lähteneet kokeilemaan erilaisia toimintamuotoja ja yhteistyömalleja kulttuuritoimen ja sosiaali- ja terveystoimen välillä. Myös yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa on lisätty. Taiteen hyödyntäminen seniorityössä vaihtelee kuitenkin huomattavasti eri hoitolaitoksissa ympäri Suomea. Yksityistä sektoria on kehitetty selkeästi vähemmän.

Hyvinvointipalveluja tarvitaan yhtä hyvin laitos- kuin kotiympäristössä. Vanhusten kotona selviytymistä tukevien hoitopalveluiden lisäksi päivätoiminnalla on tärkeä merkitys vireyden ja toimintakyvyn ylläpitäjänä, mikä korreloi vähentyneiden kustannusten kanssa laitoshoitotarpeen vähentyessä. Hankkeissa on haluttu tuoda taide lähelle vanhusten arkea ja niiden puitteissa on kokeiltu erilaista työpajatoimintaa.

Useista projekteista saadun palautteen mukaan taiteen ja kulttuurin tuomisessa hoitolaitoksiin on paljon käytännön ongelmia, joiden ratkaisemiseksi tarvittaisiin jonkinlaista välittäjäporrasta. Hoitolaitosten vähäiset resurssit ja henkilökunnan kiire johtavat usein siihen, että taidetoiminta jää irralliseksi kokeiluksi. Hankkeiden avulla on selvästi vaikeampi vaikuttaa sosiaali- ja terveysalan toimintatapoihin ja muuttaa hoitokäytäntöjä. Täl-

löin tutkimustyön ja koulutuksen osuus korostuu. *Mielen Muutos* -hankkeessa pyrittiin esimerkiksi lisäämään henkilökunnan laulamista hoitotyön aikana. Hoiva-alalta löytyy edelleen voimakkaita ennakoasenteita liittyen taiteen ja kulttuurin toimimiseen hyvinvoinnin edistäjänä.

3.2 Lapset ja nuoret

Lasten ja nuorten taidekasvatus jakautuu kouluissa tarjottuun taito- ja taideaineiden opetukseen, jonka määrää ja laatua ohjaa valtakunnallinen tuntijako ja opetussuunnitelma, sekä koulun ulkopuolella tapahtuvaan harrastustoimintaan, jota suurelta osin määrittelee taiteen perusopetusta säätelevä lainsäädäntö.

Peruskoulujen taito- ja taideaineiden aseman vahvistamista pidetään tällä hetkellä tärkeänä valtakunnallisena päämääränä. Kuvataiteen ja musiikin opetuksen sisältöön voi vaikuttaa toisaalta opettajankoulutuksen kautta ja toisaalta tarjoamalla kouluille konsertti- tai työpajatoimintaa. Kiinnostava esimerkki koulujen taidekasvatuksen kehittämiseksi on Ruotsin hallituksen vuonna 2008 aloittama *Skapande skola* (Luova koulu) -hanke, jonka tarkoitus on vahvistaa koulun ja kulttuurin ammattilaisten välistä yhteistyötä. Vastaava ajatus löytyy *Salon kulttuurikasvatuksen ja Hymykuopat*-hankkeen ohjelmasta *POLKU*, joka yhdistää taide-, liikunta-, kirjasto- ja ympäristökasvatusta.

Lakisääteistä koululaisten iltapäivätoimintaa tarjotaan 1- ja 2-luokkalaisille sekä myös muilla luokka-asteilla oleville erityistä tukea tarvitseville oppilaille. Kunnat järjestävät toiminnan parhaaksi katsomallaan tavalla. Kuvataiteen- ja musiikkialan iltapäiväkerhotoimintaa on suhteellisen vähän. Kolmannen sektorin toimijat eivät ole löytäneet muotoa ja rahoitusmallia toiminnalleen.

Valtakunnallisen *Taikalamppu*-verkoston myötä lastenkulttuurin asema on parantunut selkeästi. Lapsille suunnattu kulttuuritarjonta ja harrastemahdollisuudet ovat monimuotoisia ja korkeatasoisia. *Suomen kansallisoopperan*, orkesterien, museoiden ja muiden julkisella rahoituksella toimivien organisaatioiden harjoittama yleisötyö tavoittaa paljon erikäisiä lapsia.

Myös nuoret ovat tällä hetkellä tärkeä kohderyhmä, johon panostetaan monissa valtakunnallisissa suurhankkeissa. Nuorten syrjäytyminen ja kasvava nuorisotyöttömyys ovat kuitenkin niin mittavia nuorisotyön haasteita, että kohderyhmään tulee jatkossakin keskittyä. Valtakunnallinen *Myrsky*-hanke tarjoaa huomattavan määrän tietoa siitä, miten haluttu kohderyhmä tavoitetaan, miten nuoria osallistetaan ja miten heille annetaan mahdollisuus vaikuttaa myös projektin suunnitteluun.

3.3 Erityisryhmät

Erityisryhmien (vammaiset, erityislapset, omaishoitajat, mielenterveyskuntoutujat, vangit ja turvapaikanhakijat) yhteisenä piirteenä voidaan pitää sitä, että heille taide on jostain syystä vaikeasti saavutettavaa. Useilla erityisryhmillä omat järjestöt, kuten erilaiset vammaisjärjestöt, jotka ajavat jäsentensä etuja. Näiden järjestöjen aktiivisen toiminnan kautta myös taide ja kulttuuri ovat päässeet lähelle monien ihmisten arkea. Ilahduttava esimerkki tällaisesta toimintamallista on mm. *Vimmart: yhdenvertaisen taiteen oppilaitos*.

3.4 Monikulttuurisuus

Suomi on vähitellen muuttumassa monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi. Maahanmuuttajien määrä kasvaa jatkuvasti, mikä näkyy erityisesti päiväkodeissa ja kouluissa. Tästä syystä monikulttuurisuuden parissa tehtävän työn merkitys korostuu ja sille on löydettävissä uusia toimintamuotoja. Toteutetuilla monikulttuurisilla projekteilla on keskimäärin kahdenlaisia tavoitteita: toisaalta maahanmuuttajia pyritään integroimaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja toisaalta heille tarjotaan mahdollisuuksia harjoittaa omaa kulttuuriaan niin, että samalla suomalainen yhteiskunta moniarvoistuu. Monikulttuurisia hankkeita ovat pääasiassa toteuttaneet monikulttuuriset keskuskeskukset, kuten *Caisa*. Lisäksi kouluissa on kokeiltu paljon työpajaluontoista toimintaa.

Kuvataiteen ja musiikin kielet ovat yleismaailmallisia, mikä vahvistaa niiden käyttöä myös sellaisten ihmisten parissa, joiden suomenkielen taito on vielä vähäisempää. Kuvataidetta ja musiikkia tarjottaessa ei maahanmuuttajia tarvitse eriyttää omaksi kohderyhmäkseen, vaan nämä aineet palvelevat erityisesti maahanmuuttajien integroitumisessa valtaväestöön.

3.5 Työhyvinvointi

Työyhteisöjen hyvinvointipalveluihin luetaan kuuluvaksi niin työyhteisöjen kehittäminen kuin virkistystoiminta. Työyhteisön kehittämisen tarkoituksena on kehittää organisaatiota ihmisten työyhteisöinä. Tavoitteena ovat toimivuus, tuloksellisuus ja organisaation henkilökunnan työhyvinvointi. Taide voi osallistua työyhteisön kehittämiseen erilaisten taidelähtöisten menetelmien avulla, joita kehitetään esim. parhaillaan käynnissä olevissa hankkeissa *Taika* ja *Voimaa taiteesta*.

Erityisesti teatterin alalla on kehitetty soveltavan taiteen metodeita, joissa keskustelun ja draamallisiin tilanteisiin osallistumisen myötä yhteisöt voivat purkaa jännitteitä ja lisätä sosiaalista vuorovaikutustaan. Vastaavien menetelmien kehittäminen kuvataiteen ja musiikin alueille ei ole yhtä ilmeistä, mikä suurelta osin johtuu verbaalisen kommunikaation puuttumisesta. Näille taiteen aloille työyhteisöjen virkistystoiminta voisi olla varteenotettava vaihtoehto. Virkistystoimintaa ei hankkeiden puitteissa ole merkittävässä määrin tehty.

3.6 Katvealueet

Esiselvityksessä pyrittiin myös kartoittamaan sellaisia erityisryhmiä, joille hyvinvointipalveluja on tarjottu vähemmän. Kuvataiteen ja musiikin osalta katveeseen jäivät erityisesti omaishoitajat.

Omaishoitajia ovat mm. vammaisen lapsen vanhemmat, puolisoaan hoitavat ja ikääntyvistä vanhemmistaan huolehtivat lapset. Tällä hetkellä Suomessa arvioidaan olevan noin 300 000 omaishoitotilannetta, joista 60 000 ovat sitovia ja vaativia. Vain pieni osa kaikista omaishoitotilanteista on lakisääteisen omaishoidon tuen piirissä. Joitain yksittäisiä pilotteja on omaishoitajien hyvinvointipalvelujen kehittämiseksi kokeiltu (*Active Art*). Näissä osallistujamäärät ovat kuitenkin jääneet vähäisiksi. Jatkossa olennaiseksi kysymykseksi nousee, miten palvelut tavoittavat koko omaishoitajien verkoston.

Muita erityisryhmiä, joille palveluita on vähemmän, ovat mielenterveyskuntoutuja, vangit ja turvapaikanhakijat.

4 Hyvinvointipalvelujen välitys- ja yritystoiminnan kehittämisen

Aineistosta kävi ilmi, että monissa hankkeissa on korostettu kuntien roolia hyvinvointipalvelujen organisoijina ja etsitty malleja kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyöverkoston luomiseksi (*Hyvän elämän palveluita kolmannelta sektorilta, Kulttuurikäärri*). Yksityisiä sosiaali- ja terveystalouden yrityksiä sekä yksityisiä kuvataide- ja musiikkialan yrityksiä mukana on ollut huomattavasti vähemmän. Tästä johtuen on selvityksessä ja hankeluettelossa nostettu omaksi kokonaisuudekseen sellaiset hankkeet, joiden tavoitteena on yritystoiminnan lisääminen ja kehittäminen sekä hyvinvoinnin että kuvataiteen ja musiikin aloille. Esimerkiksi *SARKA*-hankkeessa järjestettiin poikkeuksellisen laajaa koulutustoimintaa eri toimijoiden liiketoimintavalmiuksien kehittämiseksi.

Useissa kulttuuri ja hyvinvointi -hankkeissa keskeinen kysymys on, miten kulttuuripalvelujen tuottajat ja asiakkaat löytävät toisensa. Miten hyvinvointipalvelua tarvitseva tilaaja saa tietoa hyvinvointialan kulttuuritarjonnasta ja miten hän tavoittaa sopivat henkilöt?

Monissa hankkeissa ongelmaa on pyritty ratkaisemaan sosiaalista mediaa hyödyntäen. Välityspalveluiden avulla rohkaistaan taiteilijoita ottaamaan vastuu työnsä markkinoinnista. Internet-sivustoille on koottu palveluntarjoajista riittävästi informaatiota, jotta asiakas voi tehdä alustavan valinnan ja ottaa yhteyttä. Useimmilla sivustoilla tarjonta on joko kunnan sisäistä tai alueellista.

5 Alakohtainen tarkastelu

5.1 Kuvataideala

Kuvataideala näyttäytyi esiselvitysaineistossa jokseenkin yksipuoleisena – pääpaino oli pienimuotoisessa työpajatoiminnassa. Yksittäisiä kuvataiteilijoita ja menetelmiä on hyödynnetty monissa hankkeissa, joiden puitteissa ei kuitenkaan ole lähdetty etsimään ratkaisua sille, miten toimintamuodot leviäisivät laajemmin kentälle ja mikä taho niitä or-

ganisoisi. Suurimpia ja vakiintuneimpia toimijoita ovat taidemuseot, jotka ovat kehittäneet taidepedagogiaansa ja parantaneet taiteen saavutettavuutta. Lasten ja nuorten vapaaehtoiset harrastemahdollisuudet ovat valtakunnallisesti suhteellisen hyvät, mutta mitään erityistä verkostoa päiväkotien ja koulujen kuvataidetoiminnan kehittämiseksi ei ole.

Kuvataiteilijoiden heikko työllisyys on keskeinen ongelma, jonka ratkaiseminen vaatii koko alaa koskevia ammattimaisia toimenpiteitä. Suomen taiteilijaseura ja Satakunnan ammattikorkeakoulu ovat mukana valtakunnallisessa kuvataidehankkeessa, *Art360*, jonka tavoitteena on lisätä kuvataiteen toimijoiden käytännönläheistä managerointi- ja liiketoimintaosaamista. Hankkeen tavoitteena on luoda valtakunnallinen yhteistyöverkosto kuvataidealalle. Verkostoa voidaan hyödyntää myös hyvinvointipalveluiden kehittämisessä.

Kuvataiteen hyvinvointipalveluiden yhteydessä tulee myös selkeästi esille, että kuvataiteen eri lajit (esim. maalaus, piirustus, kuvanveisto, taidegrafiikka, valokuvaus, media-taide) avaavat kukin ominaisluonteensa vuoksi erilaisia mahdollisuuksia soveltavaan käyttöön. Esimerkiksi valokuvaus on löytänyt uusia terapeuttisia toimintamuotoja voimaannuttavien menetelmien kautta (*Miina Savolainen: Voimaannuttava valokuva*).

5.2 Musiikkiala

Musiikki on alana vahvasti järjestäytynyt ja sitä kautta toiminta hyvinvoinnin parissa on levinnyt laajasti eri sektoreille. Monissa hankkeissa yhteistyötahot ovat suhteellisen isoja ja vakiintuneita organisaatioita, jotka pystyvät nivomaan toteutetut projektit omaan kausitoimintaansa (*Kulttuurisilta*). Orkesterit ja *Suomen kansallisooppera* ovat pitkään kehittäneet yleisöyhteistyötään laajentaakseen toimenkuvaansa ja lisätäkseen taiteen saavutettavuutta. Musiikkileikkikoulut, musiikkikoulut ja -opistot tavoittavat suuren osan lapsista ja nuorista, ja näiden oppilaitosten säännölliseen toimintaan kuuluvat erilaiset esiintymiset ja vierailut. *Konserttikeskus ry* on järjestänyt jo vuodesta 1964 lähtien konsertteja kouluissa ja päiväkodeissa ympäri Suomen.

Musiikkialan hankkeiden painopiste on ollut pedagogiatyön kehittämisessä. Hankkeiden puitteissa ovat työllistyneet lähinnä musiikinopettajat ja musiikkiterapeutit. Myös esiintyvien muusikoiden roolia hyvinvointipalvelujen tuottajina on lähdetty kokeilemaan. Sen sijaan säveltäjät, erityisesti taidemusiikin alalta, ovat jääneet sivuun. Myöskään uutta mediaa, musiikkiteknologiaa ja akustiikan ammattitaitoa ei hankkeissa ole hyödynnetty.

6 Esiselvityksen johtopäätökset

Esiselvityksestä kävi ilmi, että monet kunnat ovat ottaneet vetovastuun oman alueensa asukkaiden hyvinvointipalvelujen järjestämisestä. Kuntien organisoima verkosto ei kuitenkaan ole tarpeeksi kattava ja aktiivinen, jotta se tavoittaisi kuvataiteen ja musiikin alojen pieniä toimijoita ja erityisesti yksittäisiä taiteilijoita. Kuntien organisoima hyvinvointipalvelutoiminta ei myöskään huomioi yksityisille hoiva- tai muun soveltuvan alan yrityksille taikka muille kuin kunnallisille työyhteisöille tarjottavia hyvinvointipalveluita.

Jotta hyvinvointipalveluala voi toimia nykyistä tehokkaammin, laajemmin ja kattavammin ja jotta alalle syntyy ammattimaista osaamista, tarvitaan välittäjätoimintaa. Sen tehtävänä on auttaa sillan rakentamisessa taiteilijoiden ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden välille.

Tällä hetkellä yksittäiset tuottajat, jotka sinänsä olisivat potentiaalisia välittäjiä, ovat hyvinvointialan osaamisen suhteen vastaavassa tilanteessa kuin taiteilijat – heiltä puuttuu olennaista tietoa ja koulutusta sosiaali- ja terveystalouden käytännöistä ja potilastyöstä.

Ennen kuin voidaan olettaa, että kuvataiteen ja musiikin aloille lähtee kasvamaan hyvinvointipalvelujen tuottamiseen erikoistunutta (yritys)toimintaa, on moniammatillisesti päästävä tasolle, jossa ammattihenkilöiden toimenkuvat, koulutus ja verkostot vastaavat hyvinvointialan tarpeita.

Avainasemassa tämän kehittymisen kannalta ovat taiteilijoiden omat välittäjäorganisaatiot, jotka edesauttavat taiteilijoiden, säveltäjien, tuottajien ja sote-alan ammattilaisten

verkostoitumista. Kuvataiteilijoita, säveltäjiä ja tuottajia edustavat valtakunnalliset järjestöt voivat toimia sillanrakentajina, kunhan niillä on riittävät valmiudet ja ymmärrys siitä, millaisia toimenpiteitä kehityksen aikaansaamiseksi tarvitaan.

Hankkeita tarkasteltaessa ydinkysymykseksi nousi, miten lupaavasti käynnistynyt toiminta saadaan jatkumaan projektien päättymisen jälkeen. Hyvinvointipalveluiden tuottamisesta saadut kokemukset osoittivat, että hyvinvointipalvelu jää usein irralliseksi toiminnoksi ja kuihtuu, mikäli sitä ei kyetä juurruttamaan osaksi vastaanottavan organisaation normaalia toimintaa.

Integroitumisen aikaansaamiseksi tarvitaan asiakaslähtöisiä hyvinvointipalveluita, ja asiakaslähtöisyyden toteutumiseksi tarvitaan eri alojen ammattilaisten tiivistä yhteistyötä.